

**Στάσεις, Στερεότυπα, Φύλα.
Οπτικές της Σχέσης τους με την Ποινική Δικαιοσύνη**

Ξανθίππη Μπρέκα

analogia.mp@gmail.com

Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΨΧ78: Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία

Αναπλ. Καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος

20 Ιανουαρίου 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν

Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Ενότητες

- Προάγοντας την Υγεία, Ασφάλεια και Ευεξία στις Κομητειακές Φυλακές του Λος Άντζελες:
Μια Πρακτική Αξιολόγηση του Προσανατολισμένου στο Φύλο Προγράμματος για
Γυναίκες σε Κράτηση
- Ο Ρόλος του Φύλου στη Σχέση των Γυναικών με την Ποινική Δικαιοσύνη
- Αλλαγή Στάσεων του Προσωπικού των Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων, με την Αξιοποίηση
Θεωριών Σχετικών με την Πειθώ

Προάγοντας την Υγεία, Ασφάλεια και Ευεξία στις Κομητειακές Φυλακές του Λος Άντζελες: Μια Πρακτική Αξιολόγηση του Προσανατολισμένου στο Φύλο Προγράμματος για Γυναίκες σε Κράτηση

Σε έρευνα, η οποία διεξήχθη στις κοινοτικές φυλακές της αμερικανικής κομητείας του Λος Άντζελες (Valdovinos Olson, Amendola, 2019), εξετάστηκαν ο σχεδιασμός, η εκτέλεση και η εφαρμογή προγραμμάτων θετικών προς το γυναικείο φύλο, αναφορικά με την υγεία, ασφάλεια και ευεξία των γυναικών κρατουμένων.

- Είναι αναγκαία τα προγράμματα που έχουν ως στόχο την ικανοποίηση των ιδιαίτερων αναγκών των φυλακισμένων γυναικών με σημείο αναφοράς το φύλο.
- Ο αριθμός παγκοσμίως των γυναικών που τίθενται υπό κράτηση αυξάνεται.
- Τα περισσότερα προγράμματα ευεξίας μέσα στις φυλακές είναι προσανατολισμένα στο ανδρικό φύλο.

Αξιολόγηση Πολιτικών και Πρακτικών Προσανατολισμένων προς το Φύλο (Gender Responsive Policy & Practice Assessment - GRPPA)

Το GRPPA είναι ένα εργαλείο αξιολόγησης. Χρησιμοποιεί πεντάβαθμη κλίμακα Likert.

Χρησιμοποιείται για την έρευνα και αξιολόγηση πολιτικών και πρακτικών με βάση το φύλο σε σωφρονιστικά ιδρύματα, κέντρα κράτησης και κοινοτικά προγράμματα που απευθύνονται σε γυναίκες.

Μέθοδος της έρευνας

- Συλλογή δεδομένων με πολλαπλές επισκέψεις στο ίδρυμα.
- Άμεση παρατήρηση.
- Εκτενείς συνεντεύξεις με προσωπικό και κρατούμενες.

Ευρήματα

- Στο συγκεκριμένο σωφρονιστικό ίδρυμα εφαρμόζονταν ήδη προγράμματα προσανατολισμένα στο φύλο.
- Θετική και άνετη ατμόσφαιρα εγκαταστάσεων.
- Θεραπευτικές δραστηριότητες κατάλληλα διαμορφωμένες προς το γυναικείο φύλο.
- Έλλειψη ιδιωτικότητας στους χώρους των τροφίμων.

Συζήτηση

Είναι σημαντικά:

- Η συνεχής εκπαίδευση και αλλαγή νοοτροπίας του προσωπικού των κέντρων κράτησης.
- Η υποστήριξη από τις διοικητικές υπηρεσίες.
- Η εξατομίκευση στις ανάγκες κάθε κρατούμενης.
- Η ανάπτυξη εμπιστοσύνης ανάμεσα στις γυναίκες αυτές και το σύστημα της φυλακής.
- Στον τομέα της επανένταξης, η ανάπτυξη δικτύου συνεργασίας με υπηρεσίες και φορείς έξω από το ίδρυμα.

Προκλήσεις

- Τα προγράμματα πρέπει να είναι συμβατά με το θεσμικό σύστημα κράτησης.
- Ανάγκη για επιπλέον προσωπικό στα προγράμματα.
- Ανάγκη για συστηματική καταγραφή δεδομένων.
- Οικονομική ενίσχυση.

Συμπεράσματα

- Χρειάζεται να δοθεί περισσότερη βαρύτητα στο θέμα των τροφίμων με παιδιά.
- Ανάγκη για εφαρμογή δράσεων και στοχευμένων ερευνών.
- Εστίαση στη θεωρητική έρευνα των συνεπειών της ανισότητας των φύλων.
- Τα δεδομένα μέχρι στιγμής δεν αφορούν μια μακροπρόθεσμη παρακολούθηση σε υποτροπή φυλάκισης, ανάρρωση από εξαρτήσεις, πρόοδο στην εκπαίδευση, πορεία της υγείας, εργασία για τις γυναίκες αυτές.

Ο Ρόλος του Φύλου στη Σχέση των Γυναικών με την Ποινική Δικαιοσύνη

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται οπτικές θεωριών που διερευνούν στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με τα φύλα, στον χώρο της ποινικής δικαιοσύνης.

- Τα φύλα αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα που εμπλέκεται στην εγκληματικότητα.
- Τα φύλα ιστορικά και θεωρητικά στην ποινική δικαιοσύνη έχουν αναλυθεί μόνο ως προς την αντρική οπτική.
- Η ανισότητα των φύλων έχει συνάφεια με την αύξηση των ποσοστών φυλάκισης των γυναικών σε χώρες με υψηλή ανάπτυξη.
- Υπάρχει έντονα αυξητική τάση στη φυλάκιση γυναικών. Από το 2000 έως το 2014 σημειώθηκε αύξηση των γυναικών κρατουμένων κατά 50% .

Κατά το παρελθόν, υπήρχε η τάση της ποινικής τιμωρίας γυναικών που δεν συμμορφώνονταν με τους κοινωνικά στερεοτυπικούς ρόλους του φύλου τους.

Τα τελευταία σαράντα χρόνια, η θέση των γυναικών άλλαξε. Αυτές οι αλλαγές ίσως έχουν συνάφεια με το πώς εντάσσονται οι γυναίκες πλέον στην ποινική δικαιοσύνη.

Ένας τομέας της σχέσης των γυναικών με το ποινικό σύστημα, είναι αυτός της αντιμετώπισής τους όταν οι γυναίκες βρίσκονται στη θέση του θύματος μιας εγκληματικής πράξης, και ιδιαίτερα μιας σεξουαλικής εγκληματικής πράξης εναντίον τους.

- Μέχρι τη δεκαετία του 1970, όπου και αναδύθηκε πιο δυναμικά το φεμινιστικό κίνημα, οι σεξουαλικές επιθέσεις και ο βιασμός γυναικών αντιμετωπίζονταν ως μη γενόμενες, τόσο στην κοινωνική συνείδηση όσο και στην ψυχολογική έρευνα.
- Παρόλο που έχει σημειωθεί αρκετή πρόοδος στην αντιμετώπιση των σεξουαλικών αδικημάτων από το ποινικό σύστημα, δεν έχουν εξαλειφθεί στερεοτυπικές αντιλήψεις, όπως «το πρόθυμο θύμα» ή προκατειλημμένες ιδέες που οδηγούν σε δυσφήμιση.

Στην ποινική δικαιοσύνη μπορούν να βρουν εφαρμογή κοινωνικές θεωρίες, όπως:

- Για στερεότυπα.
- Σχέσεις μεταξύ των πλειοψηφικών ομάδων και των μειονοτικών ομάδων.
- Θεωρίες των φύλων.
- Ενδοομαδικές και διομαδικές σχέσεις.
- Διερεύνηση και πρόβλεψη φανερών και σιωπηρών στερεοτύπων.
- Μέσα από την εφαρμοσμένη κοινωνική ψυχολογία, ανοίγεται ένα ευρύ πεδίο μελέτης και προσπαθειών αλλαγής των στάσεων μέσα στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Αλλαγή Στάσεων του Προσωπικού των Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων, με την Αξιοποίηση Θεωριών Σχετικών με την Πειθώ

Η παρούσα ερευνητική πρόταση ως στόχο έχει να εξετάσει κατά πόσο θεωρίες της πειθούς, και ειδικότερα της γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957) μπορούν να εφαρμοστούν με σκοπό την αλλαγή στάσεων και, κατά συνέπεια, συμπεριφορών εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων, πρωτεύοντως του προσωπικού και δευτερευόντως των κρατουμένων.

Τα άτομα που κρατούνται σε σωφρονιστικά ιδρύματα αποτελούν έναν κοινωνικά στιγματισμένο πληθυσμό, ο οποίος υπόκειται σε προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Η ανάγκη για επικοινωνία και συνεργασία ανάμεσα σε τροφίμους και το προσωπικό των ιδρυμάτων, είναι σημαντική.

Υπάρχουν στερεοτυπικές αντιλήψεις τόσο από την πλευρά των εργαζομένων στα ιδρύματα, όσο και των κρατουμένων.

Το βάρος της ευθύνης είναι μεγαλύτερο για τους εργαζόμενους.

Η αλλαγή της συμπεριφοράς εξαρτάται από τη μετακίνηση των στάσεων.

- Μια έρευνα δράσης μπορεί να μειώσει τις γνωστικές μεροληψίες;

Σύμφωνα με τον Kurt Lewin, οι στάσεις αλλάζουν επιτυχέστερα όταν οι συμμετέχοντες έχουν ενεργή εμπλοκή σε μια δραστηριότητα.

Η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας του Festinger
(η οποία βασίστηκε και στην έρευνα του Lewin):

Οι άνθρωποι βιώνουν μια δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση όταν δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των πεποιθήσεων, στάσεων και συμπεριφορών τους. Επομένως, όσο μεγαλύτερη είναι η ασυμφωνία, τόσο ισχυρότερες είναι οι προσπάθειες να ελαττωθεί και κατά συνέπεια είναι πιο πιθανή μια μετακίνηση από τις προϋπάρχουσες στάσεις.

Προτείνεται ο σχεδιασμός μιας έρευνας δράσης. Αφορά δραστηριότητες που θα έχουν τον χαρακτήρα εθελοντικών εργασιών αποκατάστασης στο κτίριο του ιδρύματος και θα απαιτεί συνεργασία μεταξύ του προσωπικού και των κρατουμένων.

Μέσα από αυτήν την ερευνητική παρέμβαση αναμένεται να διερευνηθεί κατά πόσο η συνεργατική δράση:

- Θα ενισχύσει μια αίσθηση ισοτιμίας μεταξύ των ομάδων προσωπικού και κρατουμένων.
- Θα μειώσει την επιρροή του κοινωνικού πλαισίου στις σχέσεις των δύο ομάδων.
- Αν μετά τη δράση θα εφαρμοστεί η θεωρία της αυτο-αντίληψης του Bem (1967) και της αυτο-συνέπειας των Cialdini & Trost (1998), κατά τις οποίες τα άτομα αντιλαμβάνονται τις στάσεις τους κρίνοντας από τη συμπεριφορά τους και προσπαθούν να συμπεριφέρονται το ίδιο σε όλες τις περιπτώσεις.
- Αν μέσα από την επίτευξη ενός κοινού στόχου, λόγω αλληλεξάρτησης, μειωθεί η σύγκρουση και ενισχυθεί η συνεργασία μεταξύ των δύο ομάδων, κατά τη θεωρία της ρεαλιστικής σύγκρουσης του Sherif (1966).

Η γνωστική ασυμφωνία αναμένεται να προκύψει, καθώς:

- οι δύο ομάδες έχουν θεσμικά και παραδοσιακά πολύ συγκεκριμένη αλληλεπίδραση που δεν περιλαμβάνει συνεργασία σε τέτοιου τύπου ισότιμες δραστηριότητες
- οι χειρωνακτικές εργασίες συνήθως δεν είναι ευχάριστες

Με τον εθελοντικό χαρακτήρα της δράσης αναμένεται να αξιοποιηθεί μια προκαλούμενη ενδοτικότητα, ώστε να παραχθεί αυτο-δικαιολόγηση για μια δυσάρεστη, πιθανώς, αλλά εθελοντική ενέργεια, όπως είναι οι εργασίες αποκατάστασης κτιρίου.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στόχος είναι να εκπροσωπηθούν οι δύο ομάδες ως προς τα φύλα, καθώς και φυλετικά, πολιτισμικά, οικονομικά, ηλικιακά, όσο το δυνατόν περισσότερο.

Μέσα συλλογής δεδομένων

Η συλλογή δεδομένων προτείνεται να γίνει μέσω συμμετοχικής παρατήρησης στις δραστηριότητες που θα διεξαχθούν από το ερευνητικά μέλη και με ημιδομημένες συνεντεύξεις των συμμετεχόντων, πριν και μετά την εμπλοκή τους στις δραστηριότητες.

Αποτελέσματα

- Αναμένεται να διαπιστωθεί αν παράχθηκε γνωστική ασυμφωνία στους συμμετέχοντες.
- Αν θα επηρεαστεί το κοινωνικό πλαίσιο των ρόλων εργαζομένων και κρατουμένων.
- Αν η αυτο-αντίληψη και αυτο-συνέπεια των μελών των δύο ομάδων θα ενεργοποιηθεί στις συμπεριφορές τους μετά τις δράσεις.
- Αν φαινόμενα σύγκρουσης θα αμβλυνθούν μετά από τη συνεργασία των δύο ομάδων.
- Αν θα υπάρξουν απόπειρες αυτο-δικαιολόγησης της συμμετοχής στις δράσεις, από τους συμμετέχοντες.
- Αν οι μεταβολές που τυχόν παρατηρηθούν, διαφέρουν αναφορικά με το φύλο των συμμετεχόντων.

Συζήτηση

Μπορεί η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957) να δώσει έναυσμα για την προς το θετικότερο αλλαγή των στάσεων και της συμπεριφοράς μεταξύ των ομάδων κρατουμένων και εργαζομένων σε σωφρονιστικά ιδρύματα;

Μια επιφυλακτική γενίκευση των παρατηρήσεων της έρευνας μπορεί να αφορά τους πληθυσμούς που συνδέονται με τα σωφρονιστικά ιδρύματα, κρατούμενους και εργαζόμενους. Η έρευνα αυτή πιθανώς θα μπορούσε να αφορά την αλληλεπίδραση και άλλων πληθυσμών που υπάγονται σε αυστηρά θεσμικά και χωρικά πλαίσια.

Θα ήταν χρήσιμο αν υπήρχε η δυνατότητα επιστροφής των ερευνητών μετά από ένα εύλογο χρονικό διάστημα, για τη διαπίστωση αν οι αρχικές αλλαγές διατηρήθηκαν.

Κατά πόσο η παρουσία των ερευνητών στις δράσεις θα επηρεάσει τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων; Ενώ η εξωτερική εγκυρότητα αναμένεται να ικανοποιείται επαρκώς, η εσωτερική εγκυρότητα δοκιμάζεται. Προκειμένου να μειωθεί η επίδραση των ερευνητών, η συμμετοχή τους θα είναι διακριτική και θα εναλλάσσονται μεταξύ τους στις δράσεις, με σκοπό να περιοριστούν τυχόν σφάλματα μεροληψίας.

Επιφύλαξη σχετικά με τη θέση της θεωρίας της γνωστικής ασυμφωνίας του Festinger, πως η δυσφορία και η ταλαιπωρία επιτείνουν τη γνωστική ασυμφωνία. Παραδείγματος χάριν, υπάρχουν μελέτες που υποστηρίζουν πως η έννοια της ενοχής συνδέεται περισσότερο με την παραγωγή γνωστικής ασυμφωνίας, και όχι η δυσφορία.

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας!

Βιβλιογραφία

Boppre Breanna, Miethe Terance D., Troshynski Emily I. & Salisbury Emily J. (2019): Cross-national differences in women's imprisonment rates: exploring the conditional effects of gender inequality and other macro-level factors. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*.
<https://doi.org/10.1080/01924036.2019.1675181>

Briñol Pablo & Petty Richard E. (2020) Changing prejudiced attitudes, promoting egalitarianism, and enhancing diversity through fundamental processes of persuasion. *European Review of Social Psychology*, 31:1, 350-389. <https://doi.org/10.1080/10463283.2020.1798102>

Crittenden Courtney A., Gateley Hannah C., Policastro Christina N. & McGuffee Karen (2020): Exploring How Gender and Sex Are Measured in Criminology and Victimology: Are we Measuring What we Say we Are Measuring?, *Women & Criminal Justice*.
<https://doi.org/10.1080/08974454.2020.1826388>

Hogg Michael A., Vaughan Graham M., Χαντζή Αλεξάνδρα (επιμ.), (2010), *Κοινωνική Ψυχολογία* (5η εκδ.) (Ερρίκος Βασιλικός, Αλέξης Αρβανίτης, Μετ.). Αθήνα: Gutenberg

Βιβλιογραφία

Kenworthy Jared B., Miller Norman, Collins Barry E., Read Stephen J. & Earleywine Mitchell (2011) A trans-paradigm theoretical synthesis of cognitive dissonance theory: Illuminating the nature of discomfort. *European Review of Social Psychology*, 22:1, 36-113.

<https://doi.org/10.1080/10463283.2011.580155>

Krahé Barbara (1991) Social Psychological Issues in the Study of Rape. *European Review of Social Psychology*, 2:1, 279-309. <https://doi.org/10.1080/14792779143000097>

Kutzner Florian & Fiedler Klaus (2017) Stereotypes as Pseudocontingencies. *European Review of Social Psychology*, 28:1, 1-49. <https://doi.org/10.1080/10463283.2016.1260238>

Lin Liu, Susan L. Miller, Jing Qiu & Dayu Sun (2020): An Early Adverse Experience Goes a Long, Criminogenic, Gendered Way: The Nexus of Early Adversities, Adult Offending, and Gender. *Women & Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1080/08974454.2020.1805395>

Βιβλιογραφία

Menard James M. MS (1977) Preparing Correctional Officers and Inmates for their Interaction. *Offender Rehabilitation*, 1:3, 241-250. https://doi.org/10.1300/J418v01n03_02

Ondeng Jacinta Mary Ondeng, Sirera Merecia Ann & Kathungu Beatrice (2020): Gender Responsive Programing in Kenya: Time is Ripe- January 2020. *Women & Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1080/08974454.2020.1822147>

Valdovinos Olson Maria & Amendola Karen L. (2019): Promoting Health, Safety, and Wellness in Los Angeles County Jails: A Process Evaluation of Gender Responsive Programing for Incarcerated Women. *Women & Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1080/08974454.2019.1700874>